

UNIwersytet Jagielloński

Wydział Filologiczny

Małgorzata Bachan-Kołodziejska

AUTOREFERAT ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

pt.

**Переводчик и эпоха.
На материале переводов Анджея Дравича**

Promotor prof. dr hab. Jerzy Kapuścik
Promotor pomocniczy dr Ewelina Pilarczyk

Kraków 2023

Celem niniejszej rozprawy było przedstawienie Andrzeja Drawicza (1932 – 1997), polonisty i rusycysty, znanego badacza i krytyka dwudziestowiecznej literatury rosyjskiej, jako tłumacza z uwzględnieniem 1) tła epoki, tj. realiów powstania zarówno utworów literatury radzieckiej, które tłumaczył na język polski, jak i ich przekładów oraz 2) elementów epoki utrwalonych w językowych obrazach świata¹ oryginałów i tłumaczeń.

Realizacja celu wynikała z postawionego problemu badawczego. Stało się nim pytanie z zakresu historycznej poetyki przekładu o to, w jakim stopniu epoka, w której były tworzone i wydawane tłumaczenia wpłynęła na poszczególne wybory translatorskie Andrzeja Drawicza. Ostatecznie powyższe pytanie doprowadziło do przyjęcia hipotezy o tym, że cechy indywidualnego języka Drawicza-pisarza powinny zostać odzwierciedlone w języku przetłumaczonych przez niego utworów literackich i zawartych w nich językowych obrazach świata.

Przesłanką do podjęcia badań było zaznajomienie się z poglądami Andrzeja Drawicza, które wyrażał w wywiadach, dotyczącymi przekładalności i historycznego znaczenia utworów literackich. Szczególnie intrygującym badawczo było jego głębokie przekonanie o przekładalności niemalże wszystkich tekstów, prezentowanie „własnej teorii tłumaczenia”², zgodnie z którą jedynymi nieprzetłumaczalnymi utworami były dzieła Aleksandra Puszkina. Do przeprowadzenia badań skłaniało także postrzeganie przez Andrzeja Drawicza utworu literackiego jako „portretu epoki”³ lub też „encyklopedii wiedzy o epoce”⁴, a także uczynienie poszukiwań triady zależności pomiędzy autorem, utworem i epoką jednym z głównych obiektów jego zainteresowań krytyczno-literackich.

Aby móc zrealizować wyznaczony cel rozprawy wybrane zostało interdyscyplinarne narzędzie metodologiczne stosowane w głównej mierze przez rosyjskojęzycznych literaturoznawców i językoznawców – kategoria „osobowości językowej” Jurija Karaułowa (1935 – 2016) – rosyjskiego językoznawcy, specjalisty w zakresie leksykologii i leksykografii. Wybór powyższego narzędzia, nowatorskiego na gruncie polskim, podyktowany był możliwością zbadania zależności pomiędzy 1) tłumaczem i epoką, rozumianą jako okres czasu, w którym były tworzone i wydawane teksty, 2) tłumaczem i językowymi obrazami światów, odzwierciedlonymi w przekładach i zawartymi w nich

¹ Pojęcie językowego obrazu świata zostało zastosowane w rozumieniu Jurija Karaułowa, Jerzego Bartmińskiego i Ryszarda Tokarskiego.

² Т. Бек, А. Дравич, *Я просто люблю литературу*, „Вопросы литературы” 1997, № 2, s. 221.

³ A. Drawicz, *Pytania o Rosję*, Warszawa 1981, s. 1, 68.

⁴ A. Drawicz, *Spór o Rosję i inne szkice z lat 1976 - 1986*, Londyn 1988, s. 46.

elementami epoki (zachowanymi bądź też odmienionymi), 3) wtórną osobowością językową, tj. osobowością językową tłumacza, odzwierciedloną w tekstach przekładów i pierwotną osobowością językową, będącą osobowością językową Drawicza-autora, zrekonstruowaną na bazie jego wspomnień, szkiców i artykułów napisanych w języku polskim, 4) dwiema odmiennymi osobowościami językowymi jednego tłumacza, tworzącego teksty zarówno pod własnym nazwiskiem – Andrzej Drawicz, jak i pod pseudonimem – Adam Mazur.

W niniejszej rozprawie zarówno pierwotna, jak i wtórna osobowość językowa Andrzeja Drawicza zbadane zostały na podstawie tekstów napisanych przez niego i wydanych w latach osiemdziesiątych XX wieku, będących najbardziej twórczym okresem z perspektywy prowadzonych przez niego badań krytyczno-literackich i wykonywanych tłumaczeń, obfitujących największą liczbą opublikowanych prac.

Na podstawie książek wspomnieniowych Andrzeja Drawicza, udzielonych przez niego wywiadów, artykułów prasowych jego autorstwa, wspomnień współpracowników i bliskich, słowników biograficznych i dokumentów przechowywanych w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego opisana została wspomnieniowo-biograficzna warstwa osobowości językowej. Warto zaznaczyć, że bohater wspomnień nie był w rozprawie bezpośrednio utożsamiany z samym Andrzejem Drawiczem, a przytoczone sytuacje, opisane w zbiorach *Pocałunek na mrozie* [1989] czy *Wczasy pod lufą* [1997], zostały dodatkowo podparte innymi źródłami informacji.

W oparciu o książki autorstwa Andrzeja Drawicza, napisane w języku polskim, wydane w drugim obiegu w latach osiemdziesiątych XX wieku, podejmujące zbliżone tematy: zagadnienia dwudziestowiecznej rosyjskiej literatury i kultury, realia ówczesnego życia w Związku Radzieckim, została zrekonstruowana pierwotna osobowość językowa polonisty. Wśród analizowanych tekstów znalazły się *Pytania o Rosję* [1981], *Wolna literatura rosyjska* [1986], *A/kos czyli szkoła podłości* [1989], *Spór o Rosję* [1988], *Jeszcze Rosja nie zginęła* [1988] i *Pocałunek na mrozie* [1989].

Na materiale utworów przetłumaczonych przez Andrzeja Drawicza, wydanych w latach osiemdziesiątych XX wieku, została opisana jego wtórna osobowość językowa. Na podstawie przekładów książek Siemiona Bukczyna *Echo pod Białymstokiem. Opowieść dokumentalna* [1982] (w oryginale: *Эхо над Белостоком* [1978]) oraz Abdurachmana Awtorchanowa *Zagadka śmierci Stalina. Spisek Berii* [1981] (w oryginale: *Загадка смерти Сталина. Заговор Берия* [1981]) porównane zostały dwie odmienne osobowości językowe

tłumacza, który publikował, posługując się swoim nazwiskiem lub pseudonimem Adam Mazur. Ponadto opis wtórnej osobowości językowej został uzupełniony również o przykłady z tłumaczeń utworów Wsiewołoda Meyerholda *Przed rewolucją: (1905-1917)* [1988] (w oryginale: *Статьи. Письма. Речи. Беседы. Часть первая: 1891-1917*) [1968], Georgija Władimowa *Wierny Rusłan* [1983] (w oryginale: *Верный Руслан. История караульной собаки* [1978]) i Siergieja Jutkiewicza *Kontrapunkt reżysera* [1985] (w oryginale: *Контрапункт режиссера* [1960]). Zakres materiału badawczego objął również przekłady wybranych utworów, które ukazały się w druku pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku, między innymi: *Nadzieja w beznadziejności* [1976] (w oryginale: *Воспоминания* [1970]) Nadzieży Mandelsztam, *Proces literacki w Rosji* [1979] (w oryginale: *Литературный процесс в России* [1974]) Abrama Terca, *Język artystyczny w warunkach totalitarnych* [1979] (w oryginale: *Язык искусства при тоталитаризме* [1976]) Igora Gołomszoka, *Dialog za drutem kolczastym* [1979] (w oryginale: *Диалог за колючей проволокой* [1976]) Wiaczesława Czornowiła i Borysa Penson.

W rozprawie postawiony został szereg szczegółowych pytań badawczych, takich jak: 1) W jaki sposób Andrzej Drawicz w wykonanych przez siebie tłumaczeniach odnosił się do elementów epoki, odzwierciedlonych w oryginałach? 2) Czy z encyklopedyczną dokładnością starał się zachować tło epoki? 3) Czy wybrane przez niego chwytły translatorskie znacząco zmieniły językowe obrazy świata w tekstach przekładów? 4) Czy w tekstach przekładów można także prześledzić wspomnianą triadę zależności pomiędzy przetłumaczonym utworem, tłumaczem i epoką?

Sformułowane w powyższy sposób szczegółowe pytania badawcze doprowadziły do przyjęcia następujących założeń. 1) Przybliżenie sylwetki tłumacza, uwzględniające tło epoki, triadę zależności pomiędzy tłumaczem, epoką i przekładem – w moim przekonaniu – należało rozpocząć od zbadania indywidualnych cech jego języka i stylu w tekstach napisanych w języku ojczystym. 2) Następnie niezbędnym było podjęcie próby odpowiedzi na pytania, w jakim stopniu cechy idiolektalne polonisty uwidoczniły się w tekstach tłumaczeń i jak zmieniły się pod ich wpływem językowe obrazy świata w przekładach.

Praca została podzielona na trzy części zgodnie z klasyfikacją warstw osobowości językowej zaproponowaną przez Jurija Karaułowa. Rozdział pierwszy – teoretyczny pt. *Przedmiot i metodologia badań (Предмет и методология исследования)* został poświęcony wybranemu interdyscyplinarnemu narzędziu metodologicznemu, tj. kategorii osobowości

językowej. W tej części rozprawy przedstawiony został proces kształtowania się pojęcia osobowości językowej, jej struktura, obejmująca poziom werbalno-semantyczny, lingwo-kognitywny i motywacyjny (pragmatyczny), oraz metody jej rekonstrukcji. W rozdziale pierwszym omówione zostały koncepcje kontynuatorów Jurija Karaulowa – w mojej opinii – najważniejsze z perspektywy badań przekładoznawczych i literaturoznawczych, między innymi koncepcje Władimira Karasika, Walentyny Masłowej, Siergieja Garaguli, Wiery Lutikowej i innych. Prowadzone badania zostały sklasyfikowane zgodnie z typologiami Olgi Owsiannikowej, Olgi Leontowicz i Stanisława Oleniewa. Podjęta została próba systematyzacji pojęć z różnych dziedzin nauki, skupiających się wokół koncepcji osobowości językowej i zaproponowana została ich nowa klasyfikacja. W pierwszym rozdziale dokonany został również przegląd narzędzi terminologicznych, wykazujący podobieństwa i różnice pomiędzy pojęciami osobowości językowej, osobowości twórczej, idiolektu, idiostylu oraz idiolektostylu. Omówione zostały także podstawowe trudności pojawiające się przy wykorzystaniu osobowości językowej jako narzędzia do badania tłumacza i jego przekładów.

Drugi rozdział niniejszej rozprawy pt. *Pierwotna osobowość językowa Andrzeja Drawicza (Первичная языковая личность Анджея Дравича)* został poświęcony wspomnieniowo-biograficznej warstwie osobowości językowej oraz indywidualnym cechom języka Andrzeja Drawicza. W pierwszej części tegoż rozdziału zawarte zostały zarówno informacje biograficzne, potwierdzone dokumentami archiwalnymi, jak i wspomnienia, utrwalone przez filologa w wywiadach, szkicach i artykułach. Przywołane zostały wydarzenia wpływające na rozwój kompetencji językowych Andrzeja Drawicza, a także na kształtowanie się jego stosunku do języka rosyjskiego i kultury (negatywne wspomnienia z 1940 roku, wstąpienie do Związku Młodzieży Polskiej i związany z tym zachwyt marksizmem, fascynacja twórczością Władimira Majakowskiego w okresie pracy w Instytucie Polsko-Radzieckim i inne). Opisane sytuacje w wywiadzie i we wspomnieniach autorstwa Andrzeja Drawicza przyrównane zostały do „ogólnonarodowego wariantu życiorysu”⁵ całego pokolenia jego rówieśników, wariantu zawierającego elementy tła epoki, w której komponował, tłumaczył i publikował teksty. W tej części rozprawy przedstawiony został także tłumaczeniowy i badawczy dorobek Andrzeja Drawicza, uwzględniający zagraniczne i drugoobiegowe wydania jego przekładów oraz najważniejsze pozycje książkowe. W kolejnej części drugiego rozdziału przeanalizowana została pierwotna osobowość językowa Andrzeja Drawicza, zrekonstruowana na podstawie jego własnych tekstów

⁵ A. Drawicz, *Wczasy pod lufą*, Warszawa 1997, s. 21. Т. Бек, А. Дравич, op. cit., s. 221.

poświęconych radzieckiej literaturze, kulturze i realiom życia w Związku Radzieckim. W niniejszym rozdziale została podjęta próba zbadania wpływu trzech języków (rosyjskiego, polskiego i łaciny) na werbalno-semantyczny poziom osobowości językowej Andrzeja Drawicza. Wpływ znajomości języka rosyjskiego i kultury był rozpatrywany na przykładach: odchylen w transkrypcji nazw własnych, nieregularnej odmiany zapisanych przy pomocy transkrypcji słów, kalek składniowych, rzadkich słów i archaizmów, zapożyczonych z języka rosyjskiego lub mających w nim podobne brzmieniowo i znaczeniowo ekwiwalenty, rusycyzmów i wyrazów stylizowanych na język rosyjski, terminów i nazw realiów związanych z różnymi aspektami życia w Związku Radzieckim. Wpływ znajomości języka polskiego i kultury na osobowość językową Andrzeja Drawicza był analizowany na przykładach: zastosowania poprawnej odmiany wyrazów, użycia słów w nieoczywistych kontekstach, stosowania rzadkich jednostek leksykalnych i archaizmów, władania różnymi stylami językowymi, skłonności do stosowania wysokiego stylu, tworzenia neologizmów. Wpływ języka łacińskiego na werbalno-semantyczny poziom osobowości językowej Andrzeja Drawicza został opisany na przykładach wielokrotnego użycia zapożyczonych z łaciny słów i wyrażeń.

Trzeci rozdział rozprawy został poświęcony wtórnej osobowości językowej Drawicza-tłumacza. Podstawę badań stanowiły przekłady dokumentalnej opowieści Siemiona Bukczyna *Echo pod Białymstokiem* oraz dokumentalnego utworu Abdurachmana Awtorchanowa *Zagadka śmierci Stalina. Spisek Berii*. Pierwsza książka została opublikowana ze wskazaniem Andrzeja Drawicza jako tłumacza, druga – pod pseudonimem Adam Mazur. W pierwszej części trzeciego rozdziału rozpatrzona została idiosylowa warstwa badawcza osobowości językowej, łącząca poziom werbalno-semantyczny z lingwo-kognitywnym. Teksty podpisane nazwiskami Drawicza i Mazura były celowo analizowane razem. Szczególna uwaga została tu zwrócona na charakterystyczne cechy pierwotnej osobowości językowej Drawicza-pisarza oraz na sprawdzenie, w jakim stopniu przejawiały się one również w obrębie wtórnej osobowości językowej Drawicza-tłumacza. Zbadany został wpływ trzech języków, rosyjskiego, polskiego i łaciny, na werbalno-semantyczny poziom wtórnej osobowości językowej. Wpływ znajomości języka rosyjskiego i kultury na teksty tłumaczonych utworów został przeanalizowany na przykładach: transliteracji nazw własnych, nieregularnej odmiany zapisanych przy pomocy transliteracji słów, kalek składniowych, rzadkich i archaicznych słów, zapożyczonych z języka rosyjskiego lub mających w nim podobne brzmieniowo i znaczeniowo ekwiwalenty, rusycyzmów i wyrazów, stylizowanych na język rosyjski,

terminów i nazw realiów związanych z różnymi aspektami życia w Imperium Rosyjskim (w utworze Siemiona Bukczyna) i w Związku Radzieckim (w utworze Abdurachmana Awtorchanowa). Odzwierciedlenie wpływu znajomości języka polskiego i kultury zostało zaobserwowane w przekładach Andrzeja Drawicza w prawidłowym użyciu wyrazów w nieoczywistych kontekstach, posługiwaniu się różnymi znaczeniami słów, zastosowaniu rzadkich jednostek leksykalnych i archaizmów, skłonności do stosowania wysokiego stylu, tworzeniu neologizmów, bezbłędnym wykorzystaniu wyrażen frazeologicznych i przysłów. Wpływ języka łacińskiego na werbalno-semantyczny poziom wtórnej osobowości językowej Andrzeja Drawicza został zaobserwowany w wielokrotnym użyciu zapożyczonych z niego słów i wyrażen. Kolejna część rozdziału trzeciego została poświęcona obrazowej warstwie badawczej osobowości językowej, łączącej poziom lingwo-kognitywny z motywacyjnym. W tej części pracy oddzielnie przeanalizowane zostały językowe obrazy świata utrwalone w tłumaczeniach Andrzeja Drawicza i zawarte w nich elementy epoki. Połączenie metod badawczych Eugenii Kuriaczej i Jerzego Bartmińskiego przy analizie językowych obrazów świata polegało na udzieleniu odpowiedzi na poniższe pytania: 1) Dlaczego utwory powierzone Andrzejowi Drawiczowi do tłumaczenia (lub też wybrane przez niego samodzielnie) przeszły wstępną kontrolę cenzury? 2) Jakie tematy zostały poruszone w tychże utworach? 3) Czego można było dowiedzieć się o samym tłumaczu na podstawie wykonanych przez niego przekładów? 4) Co było wiadomo na temat czasu, miejsca i okoliczności publikacji tłumaczeń? 5) Dla jakiego czytelnika tłumacz przygotowywał przekład? 6) W jaki sposób zostały wyrażone w tłumaczeniu poszczególne elementy językowego obrazu świata zawartego w oryginale? Czy tłumacz starał się wiernie zachować zarówno „główne pojęcia” (wg Jurija Karaułowa i Jurija Filippowicza) językowego obrazu świata, jak i „odgałężenia” (w terminologii Jurija Karaułowa i Jurija Filippowicza), tj. mniej znaczące elementy? 7) Czy tłumacz podjął dialog z czytelnikiem? Jeśli tak, dlaczego tego dokonał? Ostatnie pytanie stanowiło próbę wyjaśnienia intencji i motywów działań tłumacza, dzięki czemu analiza lingwo-kognitywnego poziomu osobowości językowej tłumacza została powiązana z trzecim – pragmatycznym.

Na podstawie przeprowadzonych badań w zakończeniu rozprawy przedstawione zostały następujące wnioski:

1. Kategorii osobowości językowej, latami opracowywanej przez przedstawicieli różnych dziedzin naukowych, nie należało rozpatrywać wyłącznie w wąskiej perspektywie jednej dyscypliny. Wymagała ona interdyscyplinarnego podejścia i mogłaby zostać wykorzystana

na gruncie polskim przez innych badaczy. Narzędzie osobowości językowej znalazło zastosowanie zarówno w badaniach indywidualnego języka pisarza, jak i tłumacza.

2. Pojęcie osobowości językowej obejmuje szerszy zakres, niż terminy idiolekt i idiosyl. Wybór powyższego narzędzia nie negował jednak użycia pojęć idiolektu (wg Wiktora Winogradowa) czy idiosylu (wg Galiny Bolszakowej i Walentyny Ledeniowej). Pozwalał on na badanie idiolektu na werbalno-semantycznym poziomie osobowości językowej, a idiosylu – na werbalno-semantycznym i lingwo-kognitywnym. W badaniach naukowych osobowość językowa mogłaby być potraktowana jako narzędzie uzupełniające tradycyjne metody opisowe, a także jako narzędzie porządkujące inne koncepcje, co umożliwiła jej trzypoziomowa struktura.

3. Rekonstrukcja osobowości językowej dowolnego tłumacza stanowi trudne zadanie, ponieważ z założenia powinna ona w jak najmniejszym stopniu zostać unaoczniona w jego przekładach. Zbadanie osobowości językowej tłumacza jest możliwe, jeśli w czasie, w którym tworzył przekłady, pisał on również własne teksty o zbliżonej tematyce w ojczystym języku lub też w języku przekładów.

4. Wydarzenia opisane przez Andrzeja Drawicza w zbiorach jego wspomnień *Wczasy pod lufą* i *Pocałunek na mrozie* były rozpatrywane przez niektórych badaczy jako fakty, co doprowadziło do zamieszczenia ich w informatorze biograficznym⁶. Chcąc zapoznać się z życiem i twórczością Andrzeja Drawicza, należało rozgraniczyć wydarzenia przedstawione oczami głównego bohatera we wspomnieniach od informacji biograficznych potwierdzonych dokumentami archiwalnymi. Fragmenty wspomnień Andrzeja Drawicza były publikowane w prasie, a sytuacje w nich opisane zostały wielokrotnie przytoczone w wywiadach przez jego współpracowników lub znajomych, zwłaszcza po jego śmierci w 1997 roku. W moim przekonaniu, Andrzej Drawicz poprzez publikację książek wspomnieniowych i udzielane wywiady do pewnego stopnia sam ukształtował własny wizerunek w oczach czytelników.

5. Wpływ epoki (rozumianej jako okres czasu, w którym żył i tworzył Andrzej Drawicz) na tłumacza, jego osobowość językową i działalność translatorską, był dostrzegalny w: 1) fascynacji marksizmem i powiązaną z nią motywacją do nauki języka rosyjskiego (w latach pięćdziesiątych XX wieku); 2) odbyciu w 1954 roku służby wojskowej, zakończonej uzyskaniem stopnia kapitana, co zaowocowało zaznajomieniem się z leksyką

⁶ *Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny*, red. L. Mackiewicz, A. Żoła, Warszawa 1993, s. 13.

wojskową, wykorzystywaną w późniejszych latach w tłumaczeniach utworów Siemiona Bukczyna i Gieorgija Władimowa; 3) przystąpieniu do Związku Młodzieży Polskiej (1950 – 1956 r.), w którym Andrzej Drawicz opanował umiejętność czytania literatury radzieckiej w oryginale; 4) działalności w Studenckim Teatrze Satyryków (1954 – 1964 r.), w którym polonista podejmował pierwsze próby tłumaczenia spektakli z języka rosyjskiego na polski oraz zapoznał się z terminami teatrologicznymi, przydatnymi w procesie tłumaczenia książki Wsiewołoda Meyerholda; 5) konieczności nawiązywania współpracy z zagranicznymi lub drugoobiegowymi wydawnictwami (1977 – 1989 r.), w których publikowane były jego przekłady; 6) współpracy Andrzeja Drawicza z podziemnym kwartalnikiem „Zapis” po objęciu jego utworów zakazem druku (1976 – 1980 r.); 7) odmowie publikowania tekstów polonisty w czasopiśmie o tematyce społeczno-kulturalnej i politycznej po okazaniu poparcia dla Aleksandra Kwaśniewskiego tuż przed wyborami prezydenckimi w 1995 roku; 8) stosowaniu chwytu depolityzacji w tłumaczeniach wybranych utworów literatury radzieckiej; 10) konieczności publikowania zarówno własnych tekstów, jak i tłumaczeń pod licznymi pseudonimami (Adam Mazur, adr, ad, A. D., ej).

6. Niektóre charakterystyczne cechy języka i stylu pierwotnej osobowości językowej Andrzeja Drawicza znalazły odzwierciedlenie w tekstach jego tłumaczeń, tj. u wtórnej osobowości językowej. Zarówno w obrębie pierwotnej, jak i wtórnej osobowości językowej na poziomie werbalno-semantycznym widoczny był wpływ znajomości trzech języków: rosyjskiego, polskiego i łaciny. Charakterystyczne cechy języka i stylu Andrzeja Drawicza zostały również zauważone w tekstach jego tłumaczeń wydanych pod pseudonimem Adam Mazur. Uważny czytelnik, zaznajomiony z twórczością Andrzeja Drawicza – w mojej opinii – mógł zidentyfikować kim w rzeczywistości był Adam Mazur zanim jeszcze przekłady zostały ponownie wydane ze wskazaniem prawdziwego nazwiska tłumacza.

7. Analiza obrazowej warstwy badawczej osobowości językowej, scalająca poziom lingwo-kognitywny i motywacyjny, doprowadziła do poniższych wniosków. Po pierwsze, osobowość językowa tłumacza mogła uwidocznić się w sporządzonych przez niego przypisach. W nich zauważalne były zarówno cechy idiolektalne tłumacza, jak i wybrane elementy systemu jego wiedzy, sposobu postrzegania świata. Wybór haseł i sposób ich opracowania wskazywał na to, jakie elementy epoki, zawarte w językowym obrazie świata utworu literackiego, wymagały – zdaniem tłumacza – szczegółowego objaśnienia. Po drugie, celowo pominięte przez tłumacza lub usunięte przez redaktora fragmenty tekstu i niektóre transformacje

translatologiczne mogły 1) wynikać z prób dostosowania się do oczekiwań potencjalnych czytelników, lub też 2) stanowić przejaw przynależności tłumacza do konkretnego narodu.

8. Wtórny osobowość językową Andrzeja Drawicza, zrekonstruowaną na materiale polskich przekładów literatury radzieckiej, wydanych w obiegu oficjalnym w latach osiemdziesiątych XX wieku, cechowało: 1) staranne przygotowanie się do tłumaczenia tekstu, dobieranie odpowiednich ekwiwalentów dla specjalistycznych pojęć; 2) weryfikowanie treści i wiarygodności opisów, zamieszczonych w oryginałach; 3) poprawianie błędnej, niezgodnej ze źródłami historycznymi, informacji (np. koloru poszczególnych elementów ubioru wojskowych); 4) władanie „kompetencją kontrastywną” i „refleksją językową” (w terminologii Wiery Lutikowej); 5) zachowanie w przekładzie dominant kulturowych, staranne tłumaczenie zarówno „głównych pojęć”, jak i „odgałęzień” w strukturze językowego obrazu świata; 6) encyklopedyczna dbałość o zachowanie tła epoki w opisach dotyczących czasów Imperium Rosyjskiego 7) brak dbałości o zachowanie tła epoki w opisach dotyczących Związku Radzieckiego, celowe pomijanie w przekładzie niektórych elementów językowego obrazu świata z tegoż okresu; 8) skoncentrowanie na tłumaczeniu kontekstów, nie pojedynczych słów lub zdań; 9) uważność przy tłumaczeniu polisemii, 10) skłonność do depolityzacji tekstów, pomijanie w tłumaczeniach politycznie niepoprawnych lub kontrowersyjnych fragmentów, 11) ukrywanie przed czytelnikiem informacji o wprowadzeniu znaczących zmian w strukturze przetłumaczonych utworów, np. 11a) stworzenie własnej kompilacji z różnych tekstów Siergieja Jutkiewicza i opublikowanie ich pod mylącym tytułem *Kontrapunkt reżysera*, podczas gdy dobór tekstów w książce *Контрапункт режиссера* diametralnie różnił się od tych, znanych polskiemu czytelnikowi, 11b) zamieszczenie w tłumaczeniu *Echa pod Białymstokiem* Siemiona Bukczyna fragmentów otrzymanych od autora w formie maszynopisu, nigdy nieopublikowanych w różnych wydaniach oryginału.

9. Wtórny osobowość językową Adama Mazura (pseudonim Andrzeja Drawicza) cechowało: 1) staranne przygotowanie się do tłumaczenia tekstu, dobieranie odpowiednich ekwiwalentów dla specjalistycznych pojęć i nazw realiów; 2) weryfikowanie treści i wiarygodności opisów, zamieszczonych w oryginale; 3) poprawianie drobnych błędów zawartych w oryginale; 4) władanie „kompetencją kontrastywną” i „refleksją językową”; 5) zachowanie w przekładzie dominant kulturowych, staranne tłumaczenie zarówno „głównych pojęć”, jak i „odgałęzień” w strukturze językowego obrazu świata; 6) dbałość o zachowanie tła epoki w opisach dotyczących czasów Związku Radzieckiego.

10. Wtórna osobowość językowa Andrzeja Drawicza (Adama Mazura) wykazywała cechy zawodowego tłumacza, posiadała kompetencje komunikacyjne, dyskursywne i kulturologiczne (wg typologii Aleksandra Buszewa). „Stopień ujawnienia się osobowości językowej” (pojęcie Lili Polakowej) w tłumaczeniach podpisanych nazwiskiem Andrzeja Drawicza był wysoki z powodu licznych odstępstw, nieumotywowanych literą oryginału. „Stopień ujawnienia się osobowości językowej” w tłumaczeniach podpisanych pseudonimem Adam Mazur należało uznać za umiarkowany, niewnoszący znacznych zmian w językowym obrazie świata.

Teoretyczne znaczenie dysertacji można rozpatrywać w kategoriach zaznajomienia polskich badaczy z narzędziem osobowości językowej. Być może przedłożona rozprawa posłuży jako zachęta do wykorzystania kategorii osobowości językowej w krajowych badaniach nad przekładem, w literaturoznawstwie lub językoznawstwie. Wierzę, iż rozprawa może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań nad ewolucją osobowości językowej, kształtowaniem się jej na różnych etapach twórczości u innych autorów i tłumaczy. Pragnęłabym wyrazić nadzieję, że niniejsza dysertacja przypomni sylwetkę Andrzeja Drawicza i otworzy drogę do dalszych badań nad jego działalnością tłumaczeniową i krytyczno-literacką.